

חובת המחאה על כל אחד כפי מדרגתו

אתם נצבים היום בלכם לפני יי אלהיכם ראשיכם ששטיכם זקניכם ושמריכם כל איש ישראל: (דברים כט, ט)

אתם נצבים. כריך לדעת כונת מאמר זה. עוד למה הוּכַר לפרט **ראשיכם וגו' טפכם וגו'**, ולא הספיק לומר דרך כלל **בלכם**. עוד כריך לדעת טעם הצרית הזה, הלא בסמוך (לעיל כח סט) אמר **אלה דברי הצרית**, ואם ראה לכלול גם האמור צפרה זו בכלל הצרית, היה לו להקדים הדברים ויאמר על הכל 'אלה דברי הצרית':

ונראה כי כונת משה בצרית זה הוא להכניסם בערבות זה על זה, כדי שישתדל כל אחד בעד חברו לכל יעבור פי ה', ויהיו נתפסים זה בעד זה. והעד הנאמן מה שגמר אומר (להלן פס' כח) **הקפדת לה' אלהינו והנגלת לנו וגו'**, הרי שעל הערבות מדבר הכתוב. ואין זה הצרית שאמר בסוף פרשת תצא (לעיל כח סט), כי אותו צרית הוא על עצמן, וזה שיתחייב כל אחד על אחיו העברי כפי היכולת שצד כל אחד:

ומעתה צאנו להבין מאמר **אתם נצבים**, שהכונה הוא על דרך אומרו (רות ד ה) **הנצב על הקולאים**, לשון מינוי. ואומרו **בלכם**, פירוש כולם יס עליהם עול זה, כל אחד לפי מה שהוא, על דרך אומרו **ז"ל במסכת שבת (נז:)** כל מי שיש בידו למחות בכל העולם נתפס על כל וכו', וכל מי שיש בידו למחות באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, וכל מי שיש בידו למחות בצני ביתו נתפס על וכו':

והוא מה שפרט הכתוב כאן ואמר **ראשיכם וגו'**, שכל אחד יתחייב כפי מה שיש בידו. **ראשיכם** הם הגדולים שצבולן, שיכולין למחות בכל ישראל, אלו יתחייבו על הכל. **ששטיכם**, כל שטט ושצט יתחייב על שצטו. **זקניכם ושמריכם**, כל זקן יתחייב על משפחתו. **כל איש ישראל**, הם ההמון כל אחד יתחייב על בני ביתו. לזה הפסיק הכתוב כאן וסדר **טפכם וגו'** בפני עצמו, כי אלו אחרים נתפסים עליהם שהם הרשומים בפסוק שלפניו כל אחד כפי מה שהוא, ואין הם נתפסים על אחרים, שהטף אינם בני דעה, והנשים, כמו כן הגרים גם כן אין להם להשתרר על ישראל, וכו' שדרשו ז"ל (יבמות מה:): **בפסוק (לעיל יז טו) שום תשים עליך וגו'**, כל משימות שאתה שם עליך לא יהיה

פניני וחידושי אור החיים הק'

המרוחק מהקדושה קומתו נמוכה

אתם נצבים היום בלכם לפני יי אלהיכם (כט, ט). עוד רמז באומרו **אתם נצבים וגו' לפני ה'**, לפי שכל שהוא מרוחק מהקדושה קומתו נמוכה וראשו שפלה (כ"ד יב י), לזה אמר כי להיות **לפני ה'** נצבו ונשאו ראשם:

המשתרר - נכרת נשמתו משרשה

ומחה יי את שמו מתחת השמים: (כט, יט). דע כי שורש נשמות עם בני ישראל, יסודתם בהררי קודש תחת השמים, בסוד השמים כסאי (שע"י סו א), והנשמות הם חצובות מתחת כסא כבודו יתברך (תקו"ז תי סט), והבן. וכבר ידעת סוד השם כי הוא הנשמה, וכמו שהארכנו במקומות אחרים. ואמר הכתוב על המשתרר בלבבו **ומחה ה' את שמו**, שהיא נשמתו, משורשה שהוא **תחת השמים**, וזו היא כריתות הנפש משרשה:

הברכה יבוא עליך והקללה יבוא לפניך

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך וגו' (ב. ג). עוד הצצתי ואראה, מה נעמה חיבת הקודש אשר חבב אלהינו אותנו. הלא תראה כי בזכרון הברכה הגיע אותה עלינו, ואמר **כי יבוא עליך הברכה**, ובזכרון הקללה אמר **והקללה אשר נתתי לפניך ולא עליך**. ולטעם זה אמר **אשר נתתי לפניך**, ולא הספיק במאמר **כל הדברים האלה**:

לברך על הרעה בשמחה - כשם שמברך על הטובה

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך וגו' (ב. ג). צריך לדעת למה הוצרך לומר **כל הדברים האלה**, ולא הספיק באומרו **כי יבוא עליך הברכה והקללה אשר נתתי לפניך**. ואולי שיכוין על דרך אומרו **ז"ל במסכת ברכות (נז:)** 'חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה', והעמידוהו בגמרא (סס ב) לקבל הרעה בשמחה כדרך ששמח על הטובה. והוא אומרו **והיה**, שהוא לשון שמחה (כ"ד מז ג), **כי יבוא עליך כל הדברים**, תקבלם בשמחה, בהשואה יחד הברכה והקללה:

אלא מקרב אחיך ולא גרים. אבל ישראל חייבין עליהם, כאומרו **ז"ל (סס מז:)** 'קשים גרים לישראל כספחת', ופירשוהו לפי שאינם מלמדים אותם ככל האורך, הא למדת שנתפסים עליהם:

הכופר יש לו ג"כ אלה פרטי לכל עון שבתורה

לעברך בברית יי אלהיך ובאלתו אשר יי אלהיך ברת עמך היום: (כט, יא)

כריתות וכמה מיתות ועונשים, אשר על כן נתחכם ה' והעצירם בצרית, לחייבם על כל פרט ופרט. וציאר השבועה שהוא על זה הדרך, שגשעין לקיים כל דבר, ואם יעצרו ויבטלו אחד מהם, תצא עליו האלה הכתובה, והוא אומרו **בברית וגו' ובאלתו**. ומעתה הגם שיחשבו לכפור בעיקר, לא יספיק להם עונש אחד על עון זה, ויתחייבו על כל עון ועון ככל חלות הצרית:

לעברך בברית וגו' ובאלתו. טעם אומרו **ובאלתו** ולא הספיק **בברית**. יתבאר בהעיר עוד למה מעיקרא הוּכַר לצרית, ולא הספיק גזירת מלך צמורא העונשים הכתובים בתורה. אכן טעם הדבר הוא, לפי שתצא הסכר לאדם לומר שיעבור עבירה אחת, והוא שימרו צעיקר, ויענש עונש אחד על עבירה אחת, ויותר נכון הוא לו מהיות מודה בה' ובתורתו ויתחייב על לו

טעם הערבות הוא כדי שיתקיימו כל ישראל לעם סגולה

למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים באשר דבר לך ובאשר נשבע לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב: (כט, יב)

אמר כי אלהים חסדה לטובה, למען הקים אותך לו לעם, פירוש שזולת זה יהיו ישראל חוזרים לאחוריהם, היום יפגע אחד בקלה ולמחר בחמורה, והיו נשמים מעדת הקדושה מעט מעט, עד שיפגע ישראל מהיות עם ה'. וזמה שעשאם ערבים יתנו לב לעובר עבירה אחת קלה בחמורה, ויתקיימו לעם סגולה, הלא למדת שכל מעשה ה' אינו אלא לטובתנו להקימו:

למען הקים אותך וגו'. פירוש טעם שאני מבקש להרבות בעונסים ובאלות, הוא למען הקים אותך לו לעם, ולא תכפרו בו, כי תפחדו מעולם האלות אשר תתחייבו שתכפרו באלהותם, ובזה תתקיימו לעם ה': עוד יראה לתת טעם לבזית הערבות, שלא יאמר אדם למה יעשה ה' כה לעבדיו, להכביד עולם לחייבם במעשה הזולת. לזה

יחשב בהחכמות שלא להיענש על חטאיו, ולא יועילהו

פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יי אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים החם פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה: והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשריות לבי אלך למען ספות הררה את הצמאה: לא יאבה יי סלח לו כי אז יעשן אף יי וקנאתו באיש החור ורביצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה ומחה יי את שמו מתחת השמים: (כט, יז-יט)

רע, כדי שאחר כן יהיה נקל להשריש במעיו שורש רשע להתעבי מעשיו, ויאמר אליו כלום הדבר תלוי אלא בשבועה, אתה לא נשבעת, קום עשה לך אלהים ועשה אשר תחלו עשות. וקרא למעשה הרע ראש ולענה, ללד שהעבירות טעמים ראש ולענה, והוא סוד טיפת מרה שצחרב מלאך המות (ע"ז כ), שתתהוה מעבירות האדם, בסוד (ורמ"י ז יט) תיסקר רעתך. ולהפך במעשה הטוב, בסוד (תהלים לד ט) טעמו וראו כי טוב ה':

וייחד הכתוב עונש לזה, יתר על המקבלים הברית, ואמר לא יאבה וגו', פירוש הגם שה' מידתו היא למחול ולסלוח לעונות עמו ישראל כשמחלין פניו כידוע, זה האיש לא יאבה ה', אמר לשון זה לא יאבה, נחמין לומר שה' יתפך בו רעונו ססולח ולא יאבה לסלוח:

והיוצא מדבר זה כשלא יאבה ה' סלוח לו הוא, כי אז יעשן אף ה', אומרו אז, פירוש כשיחטא אחר כך שפרה ראש ולענה, אז במקום שחשב להקל עונשו, ונהפוך הוא שיעשן אף ה' וקנאתו באיש החור ורביצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה. ונמצא כי מלבד שלא הרווח כלום במחשבתו הרעה, שהרי כל הרעה תבואנה, עוד לו שתדבך בו כל האלה, מה שלא יהיה לו כן אם יקבל השבועה עתה, שהגם שיתחייב בה, בבוא עליו הרע ויקרא אל ה', יסלח לו ולא תדבך בו כל האלה, כיון שעשה מה שעליו וקבל האלה עתה, אלא שהתנא מילכו, ירחמנו עושהו. מה שאין כן אדם הצליעל שיבטל השבועה עתה בלבד, שהוא מקשה עצמו לדעת וגורם רעה לעצמו:

ופירש הכתוב מה הוא השורש, ואמר והיה בשמעו את דברי האלה, אמר והיה לשון שמחה (בר"ר מז ג), כי ישמח בשומעו שהדבר חיובו הוא מצד האלה, שזה יגיד שזולת האלה לא יתחייב. והתברך בלבבו, יבטח שלא תבא עליו הקללה בסיבת בלבו על זה הדבר, לאמר פירוש, יאמר שלום יהיה לי כי בשריות וגו', פירוש הגם שישביעם משה ויענה אמן, הוא יבטלנו בלבד, והעיקר בשבועה הוא הלב וכדברי ר' עקיבא שאמר (שעשועות טו). האדם שצבעה (ויקרא ה ז), שצריך שיהיה לבו ופיו שוים, וכל שמבטל בלבדו הגם שמוציא בשפתיו אין אנו הולכים אלא אחר מחשבת הלב. והוא אומרו כי בשריות לבי אלך, כי העיקר שתלוי בו ענין השבועה הוא הלב, ולזה כינה לו השרירה. וזמה שלא יקבל השבועה בלבד לא יתחייב כל העונש האמור, בין על עצמו לא יתחייב אלא עונש עבירה אחת כמו שכתבנו, בין הבנים בניו לא יחייבם בכח שבועתו, בין בענין הערבות על הזולת, והוא אומרו למען ספות הררה את הצמאה, פירוש ספות לשון כריתה, ופירוש ררה הוא כינוי לריבוי, וצמאה הוא כינוי למועט, והכונה שמתחכם לכרות ריבוי העונש לעשותו מועט, כמה שמבטל בלבדו השבועה:

ודבר זה קראו משה שורש, שממנו יפרה ראש ולענה. הטעם, כי כלום עיקר טעם השבועה הוא כדי שזו יתחזק נגד המחטא כדרך אומרו (תהלים קיט קו) נשבעתי ואקיימה, וכמעשה בועז שנשבע לילכו (ואמר חי ה' שאני נוגע בה) (רות דה ו ז), ולזה אדם שחושב מחשבה זו, הוא פיתוי בחינת הרע שמשריש בו שורש

השי"ת מגביל את המחבילים שלא יזיקו בכל מקום

לא יאבה יי סלח לו וכו' ומחה יי את שמו מתחת השמים: והבדילו יי לרעה מפל שבטי ישראל בכל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה: (כט, כ)

וכמו שרמזו רבותינו ז"ל (ויק"ר ז ו) בפסוק (בראשית מו ט-כז) כל הנפץ הבאה לבית יעקב וגו' (ויק"ר ז ו) כל נפץ ילאי יקד יעקב שבעים נפץ (שמות א ה) שהגם שהם שבעים קראם נפץ, ללד בחינת השורש.

ואומרו והבדילו ה' לרעה. קשה אחר שמחה ה' את שמו, מה מקום להבדלה. אכן לפי מה שקדם לנו כי כל נשמות עם בני ישראל שורש אחד להם כאומרו (ישע"י ס כא) נקצר משערי

לזה כשאמר הכתוב ומוחה ה' את שמו, ביאר הכתוב שלא יקלטו עליו חלק הרע לאדו לאיש המשתרר בלבו, עד שיצדילו ה', ויגדיל החלק שישלוט בו הרעוה רעה, כי הקליפה השולטת תקרה רעה. וכן היא מדת ה' כשנתן רשות למחבל מגדיל לו מקום אשר ישלוט בו. ולא ולמד ממעשה רבא (תענית כד):

ע"י ההתבוננות בברכה וקללה יבוא לשוב בתשובה

וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְיָחְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ שְׁמָה: (ב, א)

והשבבת אל לבבך. פירוש לכך שהרשעים לבדם טועה, לזה אמר והשבבת אל לבבך, שניהם הטועים דרך לא טוב. ואומרו בכל הגוים וגו', פירוש כח טענת היותו גולה ונדח בכל הגוים, ויאמר ללבו ראה מה גרמו מעשי הרעים, וידע פי רע וְמָר עֲזָבוּ אֶת יְיָ (ע"פ ירמ' ב ט), והוא אומרו והשבבת אל לבבך בטענת כל הגוים אשר הדיחך ה' שמה, וכאילו אמר כאשר הדיחך ה' בכל הגוים:

ויעם שדיבר הכתוב דרך זה, להיות שימלא המסית טענה לסתור הוכחת הגליות, באומרו כי הלא כמה וכמה מהאומות שיקרה להם כזה שיגלו מעל אדמתם, לזה אמר בכל הגוים, כי אין גלות כגלות ישראל אשר נתפזרו בארבע רוחות העולם, והוא אומרו בכל הגוים אשר הדיחך ה' שמה:

הברכה והקללה. פירוש לא מיבעיא בעוד הטובה עליהם, אם הרשעו וחזרו בתשובה, שיהיו מרוצים אל ה'. אלא אפילו אחר שנמאסו בעיני ה', ושלח צם חרון אפו והדיחם מעל פניו, ולכך הכרה אשר תסובב חוזרים בתשובה, כאומרו והשבבת וגו' בכל הגוים, אף על פי כן יסיב ה' שבותם:

ויש להעיר למה הוצרך לומר הברכה, כיון שדבר הסובב התשובה הוא מורא הקללה, לא היה לו לומר אלא כי יבא עליך הקללה. ונראה כי בא להעיר דבר שבו יסיב אל לבו לשב בתשובה, והוא כי יסכיל בהטיבו מעשיו לפני ה' ב"ה הברכה אשר תסובב, ועת אשר יסור מני אורח החיים הקללה אשר תבואה, ומזה יסכיל להשיב אל לבו. כי זולת מבחן הברכה שיהיה זה בעשות רצונו יתברך, לא ילדיק סיבת הקללה שהיא לכך עוזבו את ה':

סדר תיקון התשובה בשלושה דברים

וְשַׁבַּת עַד יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְעַת בְּקוֹל כָּבֵל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצִּיּוֹן הַיּוֹם וּבִנְיָה בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ: וְשָׁב יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתָה וְרַחֲמֶה וְשָׁב וּקְבַצְהָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְיָדָהּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ שְׁמָה: וְכו': וְהִבִּיֵּאתָ אֶל אֱלֹהֶיךָ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהִיטַבְתָּ וְהִרְבֵּתָ מֵאֲבֹתֶיךָ: וּמֵל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לֵאחֶבְהָ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיִּיךָ: וְנָתַן יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל הָאֵלֹת הָאֵלֶּה עַל אִיבֶיךָ וְעַל שְׁנֵאֵיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ: וְאֶתָּה תָּשׁוּב וְשִׁמְעַת בְּקוֹל יְיָ וְעֲשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצִּיּוֹן הַיּוֹם: וְהוֹתִירְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדָהּ בְּפָרִי בְּטָנְךָ וּבְפָרִי בְּהִמְתָּךְ וּבְפָרִי אֲדָמָתְךָ לְטָבָה כִּי יִשׁוּב יְיָ לְשׁוּשׁ עָלֶיךָ לְטוֹב בְּאֲשֶׁר שָׁשׁ עַל אֲבֹתֶיךָ: (דברים ל, ב-ט)

(וזה"ק ח"ג עה.) ש'צזכות עסק התורה יהיו ישראל נגאלין. גם אמר (ירמ' ט יא-יב) על מה אבדה הארץ וגו', ויאמר יי על עזבם את תורתך, לזה כשיסובב לתלמוד תורה יקבצם ה' ויביאם אל הארץ אשר ירשו וגו':

ובנגד שמירת מצות לא תעשה, אמר ומל ה' אלהיך את לבבך וגו', וידוע כי ערלת הלב הוא עשות רשע ואהבת הרשע, שלבו של אדם מחמדו, וכנגדו אמר ומל וגו' לאהבה את ה', פירוש שתלביש האהבה אשר תיכן בד התוכן בריאתך צנעימות ידירות חיצית אלהיך, ויחד שכר לזה, שיהפוך ה' כל הארות מעלינו על שונאינו, כאומרו ונתן וגו' על אויביך וגו':

ובנגד קיום מצות עשה, אמר ואתה תשוב וגו' ועשית את כל מצותיו, הרי זה מצות עשה, ויחד להם שכר – הקרבת התועלת, כאומרו והותירך וגו' וישוב לשוש וגו':

ומל ה' אלהיך וגו'. יש להעיר אחר שאמר למעלה (פסוק ב) ושבבת עד ה' ושמעת בקולו, מה מקום לומר עוד ומל ה'. עוד רואני שאומר עוד אחר כך ואתה תשוב וגו', שנראה שמה שקדם עדיין לא הגיע לתשובה, וזה חינו, כי אחר שמל לבו לאהבה את ה' בכל לבו ובכל נפשו, אין לך תשובה גדולה מזו:

אכן לפי מה שפירשתי בפרשת כי תבא (לעיל כח טו) צין בענין הברכות צין בענין הקללות, שיש שלשה דברים כלליות במצות ה', אחד היא עסק התורה, שנית שמירת מצות לא תעשה, שליטת קיום מצות עשה. לזה כשצא לומר תיקון התשובה, סדר שלשתם. כנגד תשובת תלמוד תורה, אמר תשובה ראשונה ושבבת עד ה', וגמר אומר ושמעת בקולו שהוא תלמוד תורה, ולא הזכיר עמו דבר אחר, וזו היא התחלת התשובה שצריך השב עשות, ואמר כנגדה ושב ה' את שבותך ושב וקבצך וגו', כאומרם ז"ל

בִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצִּיּוֹן הַיּוֹם לֹא נִפְלְאתָ הוּא מִמֶּנִּי וְלֹא רִחַקָה הוּא: לֹא בְּשִׁמּוּם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׂמִימָה וְיִקְחָהּ לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אֶתָּה וְנַעֲשֶׂנָה: וְלֹא מַעֲבָר לָיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקְחָהּ לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אֶתָּה וְנַעֲשֶׂנָה: (ב, יא-יג)

בי המצוה וגו' אשר אנכי מצוה וגו'. כריך לדעת אומרו היום. עוד אומרו לא נפלאות וגו' ולא רחוקה, הלכא ככלל ההפלאה היא ההרחקה. עוד אומרו ולא מעבר לים וגו', בשלמא אומרו לא בשמים היא דבר נמנע מהשגה, כי מי יעלה השמימה, אבל מעבר לים הלכא לניות יעברו ויקחוה, הגם שתהיה צאי הים הרחוקים מאד:

ואולי שיכוין הכתוב לשני פרטי המניעה, אחד מלד השגת ידיעת התורה עצמה, ושנית מלד קיום מצוה. כנגד מניעת ידיעת התורה, אמר לא נפלאות היא וגו', וחזר ופירש מה היא ההפלאה, ואמר לא בשמים וגו', כנגד העדר השגתה אמר לא בשמים היא וגו' כאשר היתה בתחילה, שהרי משה עלה בשמים ולקחה לנו, והנה היא לפנינו. וכנגד מניעת השגת קיום מצוה

אמר ולא רחוקה, וחזר ופירש מה הוא הרחוקה, ואמר ולא מעבר לים היא לאמר וגו', פירוש כמו שאירע למשה שהגם שעלה שמים והוריד התורה, נמנעו ממנו השגת קיום מצוה התלויות בדרך, שהם כמה וכמה כמעט רוצי תורה, מה שאין כן הם שהשיגו לעצור הים לבא אל הארץ לקיים מצוה. והגם שאמר מי יעבר לים אל עבר הים ויקחה לנו, כלל יחד מניעת השגתה עם מניעת קיום מצוה, ולעולם עיקר הדבר שנתכוון אליו במעבר לים הוא על מניעת קיום מצוה:

ודקדק לומר היום, פירוש בזמן שהיו סמוכים ליכנס בדרך, שאז היה קרוב אליהם הדבר לעשות. וקרא לירדן ים, לפי שנספד לחוד ים המלח, כאמור ביהושע (ג טו) והיירדנים על ים הערבה ים הנלחלח פתחו נכרתו וגו':

על שמירת המצוות יקבל שכר בעוה"ז ובעוה"ב

ראה נתתי היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע: (ב טו) העדתי בכב היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: (ב טז)

העדתי בכב וגו'. פסוק זה מיותר, שהרי אמר בסמוך (פסוק טו) ראה נתתי היום את החיים ואת הטוב וגו'. עוד כריך לדעת למה שינה מסדר שאמר למעלה, שעושה חלוקת הטוב בפני עצמה, כאומרו [את] החיים ואת הטוב את המות ואת הרע, וכאן אמר החיים והמות וגו' הברכה והקללה. עוד כריך לדעת למה לא אמר אלא ובחרת בחיים, ולא אמר ואת הטוב:

ונראה שהעיר, למה הפסיק במאמר נתתי לפניך בין מאמר החיים והמות למאמר הברכה והקללה, שהיה לו להקדים ולומר נתתי לפניך החיים וגו', או אחר שיאמר והקללה יאמר נתתי לפניך:

ילזה גמר אומר ובחרת בחיים, שהוא יעוד עולם הזה, כי יתקרב לב האדם ביותר למה שלפניו, כדרך אומרו (לעיל יא יג-יד) והיה אם שמעו שמעו וגו' ונתתי מטר ארבעה, הרי שלא הזכיר להטות לבב אנוש אלא בדברים הנגלים בעולם הזה. כמו כן אמר כאן ובחרת בחיים, פירוש יתחייב הדבר אפילו כפי טבע הגשמי לבחור בחיים:

אכן כוונת הכתוב היא להעיר, כי שני יעודים – אחד טוב ואחד רע – הם בעולם הזה. ולזה אמר בפסוק זה החיים והמות נתתי לפניך, פירוש שכר ועונש הנתונים לפניך, פירוש בעולם הזה, הם החיים והמות, אם יטיבו יחיו, ואם ירשעו ימותו, אלו השנים הם לפניך בעולם הזה. ויש שנים אחרים, והם

והגם שבפסוק שלפני זה אמר ראה נתתי לפניך החיים והטוב יחד, שם נתכוון במאמר לפניך לבחור בהם, וכאן נתכוון במאמר לפניך לומר מה שלפניך. והעיר על זאת הכוונה במה שסדרה באמצע היעודים כמו שפירשתי, גם במה שגמר אומר ובחרת בחיים כמו שפירשתי:

אכן כוונת הכתוב היא להעיר, כי שני יעודים – אחד טוב ואחד רע – הם בעולם הזה. ולזה אמר בפסוק זה החיים והמות נתתי לפניך, פירוש שכר ועונש הנתונים לפניך, פירוש בעולם הזה, הם החיים והמות, אם יטיבו יחיו, ואם ירשעו ימותו, אלו השנים הם לפניך בעולם הזה. ויש שנים אחרים, והם

אהבת ה' עצמה היא החיים בעוה"ז ובעוה"ב

לאהבה את ה' ואלהיה לשמוע בקולו ולדבקה בו פי הוא חייה וארץ ימיה לשבת על האדמה אשר נשבע יי לאבותיה לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם: (ב כ)

בו, וזה הוא עצמו החיים בעולם הזה ואורד ימים לעולם הבא, והוא אומרו ואורד ימיה: ואומרו לשבת על וגו'. כאילו אמר ולשבת וגו', ודבר זה גם כן הוא מהשגת השלימות, כי ישיבת הארץ היא מזה כוללת כל התורה, לא ולמד ממאמרים ז"ל (כתובות קיא). 'שכל ההולך בה ארבע אמות יש לו חלק לעולם הבא שכולו חיים':

לאהבה את ה' וגו'. מאמר זה סמוך עם מה שלמעלה ממנו, שאמר (פסוק יט) למען תחיה אתה וזרעך, וגמר אומר לאהבה וגו', פירוש שטעם חפץ בחיים הוא לאהבה את ה' לשמוע בקולו וגו'. ונתן טעם כי הוא חייה, כי מה לאדם חיים אם לא רצונו ותבונה, שעשיית רצונו היא תסובב שידבק האדם בקונו, כאומרו ולדבקה

לעילוי נשמת
הרבנית הצדקנית גאלדא ע"ה ממעליץ
בת הגה"ק ר' נחמן הכהן אדמו"ר מספינקא זצוק"ל
נלב"ע כ"ב אלול תשס"ד

פרשת וילך

הצדיקים גדולי העולם יכולים לדעת יום פטירתם

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל:
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֵּן מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא
אוֹכֵל עוֹד לְצֹאֵת וְלָבוֹא וַיֵּי אָמַר אֵלָיו לֹא תַעֲבֹר אֶת
הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: (לֵא, א-ב)

וילך משה. לריך לדעת להיכן הלך, ויונתן תרגם שהלך למשכן בית חולפנא, והמפרשים אמרו (עיין רמב"ן ורבינו בחיי) שהלך ממחנה לויה למחנה ישראל כאלה הנפטר מחבירו. והכתוב סתם הוא, ואין ממנו היכר לאחד מהדרכים. עוד לריך לדעת מי העיר את רוח משה לדעת שמלכו ימיו ושנותיו, והלא אמרו בגמרא (שבת ג.) 'שלין מודיעין לאדם ימיו ושנותיו', ומי הודיעו למשה:

ונראה לפרש על פי דבריהם ז"ל (זוה"ק ח"א ריז) שאמרו כי ארבעים יום קודם הפטירה נשמת האדם הולכת ממנו, כאומרו (שה"ש 7 ו) וְנָסוּ הַנְּלָלִים, ומבקרת מקום חנייתה במקום עליון, והאליקים יכירו בדבר. ולא ולמד מרבי שמעון בר יוחאי שהכיר ברבי יצחק כאמור בספר הזוהר (ספ). ואמרו עוד כי השמות שיש לישראל הם שמות הנשמות. וכבר העירותי בזה בפירוש פסוק (משלי יז) וְשֵׁם רֶשָׁעִים יִרְקָב, וכמאמר חכמינו ז"ל שאמרו (זו"ח רות מז.) שאין הרשעים זוכרים את שמם. והטעם הוא כי הרשע אין לו נפש, וכמו שרמזו בפסוק (משלי כג ב) וְשִׁמְתָּ שְׂפִין בְּלַעַף אִם בְּעַל נֶפֶשׁ אֲתָהּ, הא למדת שהרשע אינו בעל נפש, כי נשבת היא ממנו, ולזה אין הרשעים מכירים את שמם, כי אינם בעלי נפש בעלת השם:

ובאין אמר וילך משה, פירוש רוח החיים שבו שתקרא משה, הלכה כסדר הרגיל למי שמגיע קאו. וכינה לנפשו לשון זכר, כי הוא סימן לגודל הנפש כשתהיה במדרגת זכר. והודיע הכתוב במה שאמר וידבר את וגו', שהרגיש בהליכתה והכיר שהגיע קאו ביום ההוא, כאומרו בן מואה וגו' אנכי היום, ואמרו ז"ל (סוטה יג): 'היום מלכו ימי ושנותיו':

ואם תאמר מנין ידע משה בדיוק יום המיתה. הלא אמרו ז"ל כי מיום שינוסו האללים עד יום המיתה הם ארבעים יום, ומי יודע הדברים יותר ממשה, והשכל וידע יום קאו, והכרה כזו מושגת היא לגדולי עולם, ועיין מה שכתבתי בפסוק (בראשית מז כט) וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יַעֲקֹב...

פניני וחידושי אור החיים הק'

התאמצות לעבודת הש"ת יותר מכפי יכולתו

לא אוכל עוד לצאת ולבוא וי"י אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה: (לֵא, ב). עוד נתכוין בסמיכות וה' אמר אלי למאמר **לא אוכל** וגו', להודיע נאמנות עבודתו לבורא ברוך הוא, שהגם שלא יוכל עוד לצאת ולבוא, אם יאמר אליו ה' עבור את הירדן, יהיה מתאזר ועומד ומשמש להכניסם לארץ, ולא היה נמנע מצד שלא היה יכול לצאת ולבוא, אלא שה' אמר אליו **לא תעבור** וגו':

החניון מקטנות מייסד היראת שמים לכל ימיו

הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' וילמדו ויראו את יי אליהם וגו'. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את יי אליהם כל הימים וגו' (לֵא, יב-יג). **חלוקה** זו כנגד הטף שהזכיר בפסוק הקהל, אמר הטעם, הגם שלא הגיעו עדיין ללמוד, אף על פי כן ישמעו ולמדו ליראה את ה', פירוש לחנכם ליראה את ה'. ולזה לא אמר כדרך שאמר בפסוק הקהל ילמדו ויראו, שהם שני דברים, אלא ולמדו ליראה, פירוש שבזה ילמדו יראת שמים. ואמרו כל הימים, כי כשהקטנים מתחנכים מתחילתם ליראה, יתייחד בהם יראת ה' כל ימיהם:

לא אוכל עוד וגו'. לפי מה שפירשתי שהכיר בסילוק הנשמה הנקראת 'משה', אמר **לא אוכל**, על דרך אומרו בספר הזוהר (ח"א ריז) וזה לשונם: כד נפקת נשמתא מזר נש, באינון ארבעין יומין לית בר נש שליט בנשמתיה:

עוד נתכוון לומר להם טעם שהכיר שהיום מלכו ימיו ושנותיו, והגם שאמרו הטעם, מדרך האליקים להעלים השגתם אשר ישיגו יתר על בני דורם. ולזה אמר להם טעם הכרתו בדבר משני טעמים, אחד **לא אוכל עוד לצאת ולבוא**, שניטלה ממני הרשות ונחנה ליהושע, שנית שה' אמר אליו **לא תעבור את הירדן הזה**, מזה הכיר כי קרבו ימי הפקידה. ולדרך זה וזה נתן טעם להם לכיוון היום, ובינו זה על הזמן המזדמן לפניו, שיתחם אליו זכרון של 'היום', כמו שפירשנו במקום אחר:

וי אליהו הוא עבר לפניהו הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניהו וירשתם יהושע הוא עבר לפניהו באשר דבר יי: (לֵא, ג)

ללחום המלחמות הגדולות אשר הם מעותדים לפניהם: לזה אמר, כנגד מה שנוגע לה', אמר ה' אליהו הוא עובר לפניהו, על דרך אומרו (שמות יז ה) עֲבַר לִפְנֵי הָעָם, פירוש כי [הש"ת] הוא העובר על פשעם, ואליו תחזיקו הטוב ולא לי, כמו שכן מצינו שהוא העיר את רוח משה להתפלל עליהם במעשה עגל, דכתיב (שמות לב י) וְעָפָה הַנִּיחָה לִי וגו'. ואין בהעדר משה

ה' אליהו הוא וגו' הוא ישמיד וגו'. הארך לומר שני פעמים הוא, ולא הספיק באחד. נתכוון לנחמם על פטירתו, ואשר יחסרו שני דברים גדולים וטובים. האחת כי היה להם למגן לפני ה' לבדלי כלותם, כמו שצינו בעגל ובמרגלים לוי משה בקיריו ועמד בפָּרָץ לִפְנֵי הָאֵשׁ תָּמְתוּ מִהַשְׁחִית [ותהלים קו כג], שנית כי הוא אֶבֶר ושיבר שני מלכי האמורי סיוחן ועוג, ומי יקום במקומו

פניני וחידושי אור החיים הק'

צדיקים במיתתן קרויים חיים

הן בעדני חי עמכם היום וגו' (לא, כו). 'יתבאר על דרך אומרו ז"ל (נכסות ית). 'צדיקים במיתתם קרויים חיים', והוא אומרו בעודני חי עמכם, פירוש בעוד שהחיים שלי עמכם, הא למדת שאחרי כן הוא חי גם כן, אלא שאינו עמהם:

ישראל הרהרו בתשובה באותה שעה

הן בעדני חי עמכם היום ממרים היתם עם יי וגו' (לא, כו). ואומרו הייתם, לשון עבר, כי אפשר שהרהרו תשובה באותה שעה, וכדין המקדש אשה על מנת שהוא צדיק גמור, אף על פי שנמצא שהיה רשע גמור, אנו אומרים שהיא מקודשת, שמוא הרהר תשובה באותה שעה (קידושין מט:):

לפניה, כמו כן צמה שלפנינו הקדים לומר וקם ואחר כך וזנה:

העדר העצרת על פסע, כי הוא יעבור לפניך: וכנגד גבורת המלחמה אמר, כי לא כחו של משה הוא העושה חיל, אלא ה' הוא הלוחם, והוא אומרו הוא ישמיד וגו': ...

מרב גשמיות זונים מאחרי ה'

ואמר יי אל משה הנך שיכב עם אבתך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ וגו': (לא, טו)

וקם העם הזה וגו'. קשה וכי קימה היא לו, והלא ירידה והשפלה היא לו הזונה אחרי אלהי נכר. ואולי שיכוון לומר על דרך אומרו (להלן לב טו) 'ישמן ישרון ויבעט', והוא אומרו וקם העם, פירוש היתה לו קימה בעולם, בירוסת הארץ ועושר וכבוד, וישמן, ומזה יאל לו שיבעט וזנה אחרי וגו'. וכן אמר בסמוך (פס' יט-כ) כתבו לכם את השירה הזאת וגו' כי אביאנו וגו' ואכל ושב ודשן ופנה אל אלהים אחרים וגו', הרי שהקדים שבע ורשן

כשה' נותן דעתו לצרות ישראל בודאי יהמו רחמיו עליהם

והרהר אפי בו ביום ההוא ועזבתם והסתרתני פני מהם והיה לאכל ומצאחו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על פי איין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה: (לא, יו)

לרוב הצרה, שרואין שאין זה אלא לכל הסתרת פני מהם, והוא אומרו הלא, פירוש ודאי שעל שאין אלהי בקרבי מצאוני וגו', שאם היה בקרבי לא היו כל כך צרות באין עלינו, ולא ולמד שאמר הנביא (ספטים י טו) ותקלר נפשו בעמל ישראלי, כדיכול:

ועזבתם וגו' והסתרתני פני וגו'. הכוונה, כי אם יתן ה' דעתו לדעת הצרות אשר יבואו עליהם, יהמו רחמיו ויסלק חרון אפו, לזה הוא מודיע כי יסתיר פניו, וזנה ימצאוהו צרות רבות. ואומרו ואמר ביום וגו', פירוש שישערו דעתי [בדעתם]

הסתרת פנים הוא ללא גבול, ומכפר על עבירות שהם בלי גבול

והרהר אפי בו ביום ההוא ועזבתם והסתרתני פני מהם והיה לאכל ומצאחו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על פי איין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה: ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה פי פנה אל אלהים אחרים: (לא, יח)

איין אלהי בקרבי מצאוני וגו':

רבא הכתוב להשיב תשובה נכונה ואמר ואנכי הסתר, פירוש הסתרה זו יש לי דין שאסתיר פני מהם, ולזה כפל הסתר אסתיר, ביום ההוא, פירוש ביום שזנה אחרי אלהי נכר, ואמר הטעם על כל הרעה אשר וגו', פירוש על דרך אומרו ז"ל (ספרי ראה פי נד) 'כל המודה בעבודה זרה כופר בכל התורה כולה', והוא אומרו שטעם ההסתרה הוא על כל הרעה אשר עשה, ומה הוא, כי פנה אל אלהים אחרים. ומעתה הגם שיבואו עליו כל הצרות שבעולם מחמת הסתרת פנים, ראוי הוא לזה כשם שהוא עשה כל הרעה, יבואו עליו כל הצרות, וכך שורת הדין נותנת:

ידע כי איין צרה ואין רעה בעולם שאינה כנגד עבירה אחת, כי ה' יסד יסודין כנגד כל החטאים, כדרך שקבע שר כנגד כל מעשה הטוב, וכיון שכן, אדם שעבר על כל התורה כולה, או על עבודה זרה שקולה ככל התורה, ענשו הוא לזא עליו כל עונשין שבעולם, ולזה הסתיר ה' פניו מהם:

ואנכי הסתר אסתיר. קשה למה יסתיר פניו אחרי שהתודו את חטאתם ואמרו הלא על פי איין אלהי בקרבי, ואם נותן הכתוב טעם למה שעבר עד עתה שהסתיר פניו מהם, זה אינו כריך לאומרו, כי רואה אני שהטעם שהסתיר, הוא לפי שזנו אחרי אלהי נכר, כמו שאמר למעלה (פס' טו). עוד יש להעיר בפסוק, למה כפל הסתר אסתיר. עוד כריך לדעת, למה האריך לשון לומר על כל הרעה וחזר לפרש כי פנה:

אכן הכתוב זא לתת טעם להסתרת פנים, כי יאמר האומר חס ושלום שה' לא שפט בצדק חס ושלום משפט זה, כי אמר הנביא (ישעי' כו ח) 'בסאפסאפה שאלהה' וגו', ואמרו רבותינו ז"ל (סוטה ה:) 'צמדה שאדם מודד בה מודדין לו', והוא ישפט [יפלו] בצדק (תהלים ט טו), ילל למנונה ואין עול (לחמן לב ז):

והנה בהסתרת פני ה' מהם, יכול להיות שיהיו נפרעים על חטאתם יותר משיעור הראוי להם לפי עונשם, כי איין השופט חפץ לדעת את אשר יבא עליהם מהצרות והרעות, ואין זה משפט צדק חס ושלום, ואולי כי זה כלול במאמר שאומרים הלא על פי